

Курсова робота

Лісова фауна заповідника “Горгани” (Українські Карпати)

ВСТУП

Дорогоцінною перлиною скарбниці природних багатств України є Карпати. Розташовані у сприятливих кліматичних умовах Центральної Європи, вони відзначаються багатим рослинним покривом, різноманітною фауною. Тут гордо підносять свою вершину гора Говерла (2061 м над рівнем моря) – найвища точка Республіки. Важлива екологічна функція гірських лісів проявляється далеко за межами Карпат і є запорукою нормального гідрологічного режиму численних гірських потоків і рік, що дають початок великим судноплавним артеріям.

Поряд і завданнями раціонального використання природних ресурсів виключно важливою для Карпат є проблема охорони природного середовища, зокрема збереження його екологічної рівноваги. Ця проблема вирішується в різних аспектах, серед яких заповідній справі завжди належало особливе місце. Перед заповідниками поставлене завдання не лише сприяти збереженню унікальних природних об'єктів – ендемічних і реліктових рослин, рідких рослинних угруповань, зникаючих видів тварин. Ретельній охороні підлягають незаймані природні екосистеми, які служать еталонами для ведення лісового господарства, луківництва та інших галузей народного господарства. Заповідники – це водночас природоохоронні науково-дослідні установи, в яких ведуться порівняльні екологічні спостереження за змінами в навколишньому середовищі з метою розробки наукових основ оптимізації природокористування. Саме такі завдання стоять перед Карпатським державним заповідником, що є одним з кращих природних куточків наших гірських масивів. Отже, ліс – це багате джерело різної продукції, яка використовується для задоволення потреб суспільства і при розумному користуванні не потребує значних затрат на її створення чи відновлення. Не менш важливе значення в комплексному використанні лісів має мисливське господарство.

Входить у свої права літо. На світанні в зелені лісу то тут, то там почуєте дзвінкі голоси птахів. Кує зозуля. Серед кущів, що ростуть поблизу водойм, співає соловей. Розливається дзвінка пісня дрозда. У цей час закінчується линька хутрових звірів. У глухих лісових хащах олениця приводить оленя. Лиси зайняті пошуків харчів для своїх підлітки. У білки з'являється другий приплід, а в зайчихи – друге покоління. У ведмедів починається весільна пора.

Фізико-географічна характеристика району дослідження.

Грунтовий покрів Українських Карпат сформувався в умовах достатньо складної літологічної диференціації ґрунтоутворюючих порід і рельєфу, що обумовило його значну пестроту. Основними ґрунтоутворюючими породами є елювіально-делювіальні відкладання продуктів вивітрювання флігла, кристалічних і магматичних порід.

Фізико-хімічні властивості елювіо-делювія і морени генетичні пов'язані з літологічними і фізико-хімічними властивостями корінних гірських порід. А такі екологічні властивості ґрунтів, як їх міцність, скелетність, механічний склад, водопроникність, вміст кальцію, магнію, калію, фосфору і інших елементів, в значній мірі визначаються літолого-петрографічними властивостями ґрунтоутворюючих субстратів.

На території Українських Карпат ґрунтоутворення протікає в основному по буроземному типу. В процесі його утворюються гірськолісні бурі ґрунти. Серед гірсько-лісних бурих ґрунтів володіють суглинисті різновидності. Гірськолісні бурі ґрунти представлені в Українських Карпатах всіма підтипами і родами, які виділяються на основі хімічних властивостей. Для цих буроземів характерна порівнюючи висока кислотність.

Значного поширення мають скритопідзолисті буроземи. Багато менше поширені бурі типові ґрунти. Ще менше поширені бурі вищелочені ґрунти, які відмінні від попередніх більше кислою реакцією ґрунтового розчину. Дуже мало поширені підзолисто-бурі ґрунти.

В межах Надвірнянського району є території з рівним гірським рельєфом.

Рівнини знаходяться в північно-східній частині району. Кони займають менше, як 1/3 його площі. Решту займають гори Карпати. Межа гір прослідковується вздовж лінії Гвізд – Надвірна – Добротвір.

Територія району в загальному плані знижується з південного заходу на північний схід. Найменші абсолютні висоти над рівнем моря (298 м) приурочені до заплави р. Бистриці Надвірнянської на межі з Тисменицьким

районом. Рівнини горбисті, густо порізані долинами рік, з абсолютними висотами на північному сході 300 – 400 м, у передгір'ї – 400 – 500 м.

Найвища точка Надвірнянщини – на межі із Закарпаттям (на східному схилі гори Говерла, яка розташована у Чорногірському масиві). На жаль, найвища точка цієї української красуні розташована в Закарпатській області (її висота 2061 м).

Дана територія входить до складу Полонинсько-Чорногірської, Вододільно-Верховинської, Зовнішньо-Карпатської і Передкарпатської геоморфологічних областей.

Полонинсько-Чорногірська область – це район альпійського середньогірського рельєфу гірських масивів Свидівця і Чорногори.

Вододільно-Верховинська область включає Ворохта-Путильське давньотерасове низькогір'я.

Зовнішньо-Карпатська область – це район середньовисотних Скидових Горган з кам'яними розсипами і з глибокими поперечними долинами.

Спокійна тектоніка Карпатського крайового прогину зумовлює рівнинний хвилястий рельєф Передкарпатської височини, для якої характерний дуже розчленований грядово-горбистий рельєф, зумовлений поперечними тектонічними порушеннями.

На території району зустрічаються різні типи рельєфу.

Північно-східна частина району межує з Івано-Франківською улоговиною, яка розділяє Передкарпаття на північно-західну і південно-східну частини. Надвірнянщина розміщена в південно-східній частині Передкарпаття у межах Бистрицько-Прутської ступінчастої (терасованої) розчленованої денудаційно-аккумулятивної височини, Надвірнянського та Слободи-Рунгурського низькогір'їв.

На лівобережжі Пруту добре виражені заплави та перша надзаплавна аккумулятивна тераса. Висота заплави 0,9-1,3 м, ширина її на окремих ділянках перевищує 100 м.

Акумулятивна семиметрова і ерозійно-аккумулятивна дев'ятнадцятиметрова тераси, які лежать вище, зустрічаються окремими фрагментами, займаючи при цьому незначну площу.

На ділянці поміж долиною річки Любіжні та шосейною дорогою Делятин – Лойова широку смугу (до 600 м) займає четверта надзаплавна тераса. Висота її біля 40 – 45 м. Порівняно пологим уступом тераса переходить в більш високу 70-75-метрову п'яту надзаплавну терасу. Поверхня і уступ цієї тераси розчленовані численними потоками і добре задернованими ярами з глибиною урізу 3-6 м і більше.

Всі перераховані тераси відокремлюються одна від одної чіткими уступами.

Поверхня терас розчленована нечисленними долинами потоків. Шоста надзаплавна тераса висотою біля 100-130 м і шириною – 1-1,5 км простягається від с. Білозорина до сіл Стримба і Лойова, зливаючись з рівнем Лойової.

Терасово-аккумулятивний рельєф різного ступеня розчленування панівний у Передкарпатті, але не єдиний. На північний захід Бистрицько-Прутської височини розміщений інший тип рельєфу – структурно-ерозійне низкогір'я зі скульптурно-ерозійними формами – Надвірнянське, або Гвіздське, низкогір'я з висотами: Городище (598 м), урочище Потоки (584 м), а на південний схід Слобода-Рунгурське низькогір'я. Ці низкогір'я являють собою складки нижніх молаз Передкарпатського прогину. Майже 2/3 площі району займає гірський рельєф Скібової зони, для якого характерні такі риси. Більша частина гірських споруд має складчасто-покривну будову, характерними рисами якої є інтенсивна зім'ятість порід майже в ізоклінальні складки (луски, або скиди), що насунуті одна на одну і на передовий Передкарпатський прогин.

Складчасто-покривна будова Скибової зони Карпат накладає свій відбиток на геоморфологію усіх Горганських хребтів, а саме вона зумовлює їх асиметрію.

Ще однією характерною рисою геоморфології Горганських хребтів є те, що на їх вершинах виступають тверді масивні пісковики ямнинської або вигодської світ, які вивітрюючись утворюють скелесні урвища, кам'яні брили,

осипи (г. Довбушенка – 1754 м, Синяк – 1665 м, Хом'як, Поленські). Осипи поширені на вершинах середньо-гірських хребтів, які підносяться на висоти понад 1400-1500 м. На таких хребтах місцями утворились справжні „кам'яні моря” і „кам'яні ріки”, які зсуваються аж у лісовий пояс.

У Скибовій зоні виділяються наступні типи рельєфу. Центральну частину району, простягаючись із північного заходу на південний схід окремими хребтами, займають Берегові Карпати – це складчасто-покривні низкогір'я Карпат з вузько-гребневими хребтами, які в ширину, тобто з північного сходу на південний захід, займають близько 18 км.

Складчасто-покривну будову мають гірські хребти Чорногори. Вони в межах Надвірнянщини утворилися в смузі поширення Чорногірської структурно-фаціальної зони. Тут виділяють невеликі луски і покриви, що насунуті в північно-східному напрямку на Скибову зону. Це надає Чорногірському хребту виразної асиметрії: їх північно-східні схили набагато крутіші, більш скелясті порівнянню з південно-західними. Поверхня Чорногори як найвищого гірського масиву Українських Карпат ускладнена численними льодовиковими формами-карами, цирками та моренними валами, а верхів'я долин набули вигляду трогів. У минулому на місці карів були фірнові поля, де сніг перетворювався в зернистий лід фірн, а фірн – у щільний глетчерний лід долинних льодовиків.

Отже, в гірській частині Надвірнянщини спостерігається наростання реліктових льодовикових форм рельєфу: від осипів морозного вивітрювання, закритих лісовою рослинністю на низьких висотах, та відкритих осипів на вершинах середньогірських хребтів Горган до типових глеціальних форм на Чорногорі.

Згідно схеми В.П.Алісова, Українські Карпати відносяться до області континентально-європейського клімату, основні характеристики якого визначаються атлантичними і трансформованими континентальними повітряними масами. М.С. Андріанов визначав клімат Карпат як помірно-континентальний з достатньою вологістю, нестійкою весною, негарячим літом, теплою осінню і м'якою зимою.

Кліматичні умови на території Надвірнянського району формуються під впливом трьох головних факторів: географічного положення, циркуляції повітряних мас і рельєфом.

Географічне положення розглядається як фактор простору, що визначається географічною широтою і довготою. Найважливішим із них є географічна широта, тому що вона обумовлює полуденну висоту сонця над горизонтом, а отже, надходження і витрату певної кількості сонячної енергії, яку одержує поверхня Землі.

Крім сонячного, Надвірнянщина одержує багато тепла, що приноситься повітряними масами, наприклад, з боку Атлантичного океану, Середземного моря та інших районів. Важливим кліматоутворюючим фактором в районі є також рельєф, особливо гірські ланцюги Карпат, які впливають на поширення повітряних течій біля земної поверхні. У зв'язку з наростанням абсолютних висот від рівнин до гір спостерігається пониження температури повітря, збільшення кількості атмосферних опадів, хмарності. Це пов'язано також із загостренням циклічної діяльності над Карпатами.

Північні і південні схили їх порізані густою сіткою поперечних долин, які служать ніби жолобами, по яких холодні маси повітря рухаються з півночі (Прикарпаття) на південь (Закарпаття), а теплі маси, навпаки – з півдня на північ.

На місцевий клімат великий вплив чинять різні форми рельєфу (улоговини, долини, відкриті рівнини), також експозиція і висота. Влітку з підняттям в гори на кожні 100 м (за даними М.С. Андріанова) температура повітря в середньому падає на $0,75^{\circ}\text{C}$. Отже, в той час, як в рівнинній частині району середня температура найтеплішого місяця становить близько $18-19^{\circ}\text{C}$ в Карпатах на висоті 1100-1500 м вона дорівнює лише $9-10^{\circ}\text{C}$.

Середньомісячні та середньорічна температура повітря та кількість опадів.

№	Місяць	Середня температура повітря, °C	Кількість опадів, мм
1	Січень	- 3	30
2	Лютий	- 2,6	50
3	Березень	0,6	25
4	Квітень	6,4	50
5	Травень	9,4	110
6	Червень	16,7	150
7	Липень	17,7	130
8	Серпень	15,9	100
9	Вересень	12,3	80
10	Жовтень	7,5	15
11	Листопад	2,8	35
12	Грудень	- 1,0	50
Середньорічна		7,3	825

З таблиці видно, що річний хід температури повітря в районі континентальний.

Станція	Висота над рівнем моря, м	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	За рік
Надвірна	480	-4	-3	0,8	6,2	11,9	14	17	16,2	12,4	7,6	2,8	-1	6,7
Пожижевська	1429	-7	-6	-2	1,7	6,9	10,2	12,4	12,2	8,8	5,2	-1	-4	3

У липні, найтеплішому місяці, середня температура повітря становить 12,4-17,0°C, у найхолоднішому (січень) вона знижується до мінус 1-7,6°C.

У горах липневі температури спадають на 0,75°C на кожні 100 м підняття. Тому середні температури липні в горах, на висотах близько 1700-1800 м, знижуються до 9-10°C. Для району характерна максимальна температура +37°C, а мінімальна –32°C, а в 1908-1909 роках зафіксована в Карпатах найнижча температура –43°C (за даними книги „Україна в цікавих фактах”).

Найнижчі температури – в гірських долинах і улоговинах, куди стікає і де застоюється холодне повітря. У таких формах рельєфу мінімальні температури можуть знижуватися до –39°C.

Важлива характеристика температурного режиму за теплий період – дати весняного і осіннього переходу середньої добової температури через певні межі, а саме, через 0,5°C і 10°C. Вони визначають початок, кінець і тривалість важливих для господарства періодів – теплого (понад 0°C), загального періоду вегетації (понад 5°C) і періоду активної вегетації сільськогосподарських рослин (понад 10°C).

Розподіл цих характеристик на території району нерівномірний, що пов'язано з впливом місяця і форми рельєфу. Весняний перехід температури через 0,5°C запізнюється з підняттям в гори на кожних 100 м висоти на 2 дні, а початок періоду активної вегетації – на чотири. Зі зворотнім переходом температури спостерігається випередження переходу на кожні 100 м висоти відповідно на два і чотири дні. Це спричиняє скорочення теплового періоду і загального періоду вегетації на кожні 100 м підняття на чотири дні, а період активної вегетації – на вісім.

Припинення весняних приморозків на передгірських ділянках району в середньому припадає на кінець квітня – початок травня, а настають вони восени в кінці вересня – на початку жовтня. Тому середня тривалість безморозного періоду в цих районах становить 150-155 днів. Остання дата весняних заморозків – 31 травня. Перша дата осінніх заморозків – 20 вересня. Середня дата замерзання рік – 24 жовтня.

До холодного періоду належить частина року з від'ємними середньодобовими температурами. Загальна тривалість зими становить – 95-105 днів, в горах (в межах 800-1500 м) – 105-150 днів. Морози в середньому досягають -14 – -16°C , а в горах 0 – -25°C , морози -30°C і нижче бувають рідко. Сніговий покрив, поява якого припадає на кінець листопада, дуже нестійкий. Іноді протягом зими майже відсутній. Середня тривалість наявності снігового покриву 105-113 днів. Середня висота снігового пориву 38 см, з підняттям у гори вона збільшується.

Для території Надвірнянського району характерні різні форми поверхні, клімат, ґрунти. Відповідно, різноманітним буде і рослинний покрив. На рівнинах він змінюється в широтному напрямку, а в горах – з висотою. Така різноманітність зумовлена різними природними умовами: кількістю сонячного тепла і світла, вологи, ґрунтами. Відмінні умови життя рослин на рівнинах і в горах зумовлюють їх різноманітність.

Рівнинна частина району освоєна людиною і зайнята культурними рослинами. На освоєних землях ростуть яблуні, груші, вишні, черешні, сливи, грецькі горіхи, смородина, агрус, горобина; пшениця, жито, овес, ячмінь, льон-довгунець; однорічні і багаторічні трави, кукурудза, картопля, помідори, огірки, кормовий буряк, морква, капуста.

У минулому ці землі займали дубові, грабові і букові ліси, які чергувалися з ділянками трав'яної рослинності. Тепер вони займають невеликі ділянки, які не придатні для сільськогосподарського використання (яри, балки, річкові долини). В цих лісах росте бук, дуб, граб, липа, береза, ясен, явір, клен, вільха, а на Передкарпатті домінує смерека, ялина. Серед чагарників для рівнин району найбільш типовим є ліщина, калина, глід, терен, шипшина, а серед трав поширені осока (*Carex brevicollis*), тонконіг, анемона дібровна, фіалка лісова.

На території району існують заповідні території з рослинністю характерною для передгірного поясу. Прикладом може бути урочище „Поплоки” – цікава для наукових досліджень ділянка дубово-букового лісу з домішкою берези і дуба скельного, та екологічна стежинка; урочище „Вільховець” – залишки передгірських дібров; урочища „Кам'янище” –

унікальні буково-ялицево-грабові ліси віком 90 років в передгір'ї Карпат. В нижньому гірському поясі розповсюджені переважно букові і мішані смереково-ялицево-букові ліси.

Верхній гірський лісовий пояс займають переважно смерекові ліси, лише в зоні контакту верхнього лісового поясу з нижнім буковим домішується ялиця і бук. Хвойні ліси ростуть так високо в горах тому, що вони мають здатність виділяти корінням кислоту, яка руйнує, навіть розчиняє, гірські породи (камінь) на яких росли. Окрім того, хвойні дерева виділяють леткі речовини (ефіроолійні масла), які знищують хворобоутворюючі мікроби (особливо туберкульозну паличку), і лікують людей, що хворіють на легеневі хвороби (бронхіт, туберкульоз).

Особливо мальовничо виглядають зарості рододендрона (червоної рути) і кущики чорниці. Рослинний світ Надвірнянщини також багатий на рідкісні і ендемічні види: едельвейс альпійській (шовкова косиця) (*leontopodium alpinum*), радіола рожева, дзвоники карпатські, первоцвіт полонинський (*primula veris*), волошка м'яка.

Зараз під загрозою зникнення знаходиться багато рослин. З понад 1 тисячі вищих судинних рослин району біля 100 занесені до Червоної книги України: білоцвіт весняний (*lencosum venum*), брандусика різнобарвна, волошка карпатська, дзвоники карпатські (*Campanula carpatica*), лілія лісова, підсніжник гайовий (*Galantus*), радіола рожева (*Rhodiola rosea*), тис ягідний (*Taxus baccota*).

Об'єкти і методи дослідження.

Об'єктами дослідження лісової фауни у нас була територія природного заповідника „Горгани”. Він був створений у 1996 році. Площа заповідника 5344,2 га. Для цієї території характерні суцільні смерекові проліси, та окремі масиви кедра європейського. На вторинних луках росте арніка гірська, тирлич жовтий. Значну цінність являють природні посадки європейської кедрової сосни на площі понад 10 га. Ми проводили облік тварин по пройденому нами маршруту і в середньому визначили кількість тих тварин, що знаходяться на даній території. Біологічний рік для більшості звірів і птахів з господарської точки починається з 1 квітня. В цей час кількість тварин в угіддях найнижча. Тому для планування приросту необхідно на це й знати, яке маточне поголів'я залишилось після зимівлі. Тільки всебічним аналізом ми можемо встановити стан чисельності, наприклад, зайців, планову кількість, яку дозволяється добувати в мисливському сезоні.

Ми визначали кількість диких тварин по свіжому випавшому снігу Черняківського лісництва у різних урочищах. Сліди зайця на снігу легко впізнати. Він багато стрибає і неспокійно поводить біля корму. Вовк має добре розвинені пальцевидні кінцівки, озброєнні тупими невтязними кігтями. Сліди його кінцівок подібні до собачих, лише дещо довші. Коли вовки біжать навіть ватагою, то ставлять лапи слід у слід. В такому випадку, щоб встановити їх кількість, необхідно дійти до того кінця, де сліди розходяться.

Слід лисиці подібний до сліду собаки. Коли вона йде повільно, то залишає сліди по одній лінії, в той час як сліди у собаки дещо відхилені на боки. Усією своєю екологією білка нерозривно зв'язана з лісом надеревним способом життя. Сліди чотирьох кінцівок завжди в купі, при цьому задні лапи розставлені ширше. Відбитки, порівняно з величиною звіра, розставлені досить широко.

Кінцівки у видри короткі, п'ятипальцеві, з гострими кігтями. На передній лапі плавальна перетинка вузька, а кігті сильніші. На задній же навпаки перетинка ширша, а кігті слабші. Відбитки задніх лапок значно більші.

Птахи зв'язані з лісовими угіддями. Пальці у них розташовані на одному рівні, причому, три звернені вперед і один назад. Це дозволяє їм легко охоплювати гілки дерев. Кігті пристосовані гребти.

Сліди рябчик розташовані по одній лінії, причому на відбитках виразно можна побачити задній палець, дещо скривлений до середини. Довжина слідів близько 5 см, ширина – 4,5 см. Кігті бічних пальців звернені до середини.

Розвиток тваринного світу певної території завжди пов'язаний з кліматичними умовами, рослинним покривом, а також із рельєфом, наявністю води та інших компонентів.

На різноманітність тваринного світу нашого краю великою мірою впливає характер рослинності. У широколистяних лісах, на рівнинах можна зустріти таких тварин, як заєць-русак, кріт, кіт лісовий, їжак звичайний, тхір лісовий, лисиця, свиня дика, козуля, білка звичайна; плазунів – ящірка, вуж, веретільниця ламка, гадюка звичайна; птахів – шпак, горобець, синиця, галка, сойка, вівсянка, ворона сіра, голуб сизий, дрізд чорний, дятел, жайворонок, зозуля, зяблик, коноплянка, канюк, крук європейський, ластівка, білий лелека, сова вухата, сорока, щиглик, яструб, чапля сіра, шуліка.

Своєрідний тваринний світ гірської частини району. Зараз у горах можна зустріти бурого ведмедя, оленя благородного, козулю, рись, дику свиню, вовка, білку, мишу, куницю, а з птахів – шинкаря ялинового, беркута, боривітра, глухаря карпатського.

В межах району (Поляницьке лісництво Делятинського лісгоспу) знаходиться орнітологічний заказник, де охороняється місце гніздування глухарів серед незайманих, цінних лісових угруповань, що знаходяться на складному гірському рельєфі.

В районі має місце також звірівництво – розводять таких хутрових звірів, як ондатра, тхір, норка, нутрія, куниця.

Найбільшими дикими тваринами на території району є зубр, лось, олень благородний, свиня дика, ведмідь бурий, вовк.

За останні роки у Карпатах вже не побачиш таких птахів, як чорний лелека, сірий журавель, білоголовий і чорний грифи, лебеді. На грані винищення знаходяться кіт лісовий, болотяна черепаха, куниця, горностай, а також карпатський глухар, білоспинний дятел, карпатська білка і карпатський тритон.

Бурий ведмідь (*ursus arctos*), що зустрічається лише в карпатських лісах, належить до хижаків. Звір великих розмірів. Довжина тіла, в середньому, два метри, вага досягає 250, а іноді – 300 кг. Приплід буває раз на два-три роки.

Ведмедиця народжує одно-двоє інколи більше малят. Ми починаємо знайомитися з ведмедем уже в ранньому дитинстві. Любимо іграшкового ведмедика, майже в кожній казці зустрічаємося з цим, ніби добродушним, звіром. Але слід пам'ятати, що ведмідь небезпечний для людини. Особливо – в період весільної пори. Він нападає на домашню худобу і диких тварин, місцями витоπτує посіви, грабує пасіки. Ведмідь серед хижаків всеїдний. Любить поласувати солодким вівсяним зерном. Живиться також зеленими пагонами рослин, ягодами, фруктами, горіхами, корінням деяких рослин, а також дрібними хребетними та комахами.

Полювати на ведмедя заборонено. Відстріл дозволяється лише в окремих випадках, коли він стає м'ясоїдом.

У гірських районах серед хижаків, що належать до мисливських, водяться на Прикарпатті вовки і лисиці. Улюблена здобич вовка (*canis Lupus*) – свійські й дикі копитні тварини. Вовк може нападати як на великих звірів – оленів, лосів, кабанів, так і на менших – козуль, зайців, чим завдає істотної шкоди тваринництву і мисливському господарству. Вовк є і одним з розповсюджувачем небезпечного для людини інфекційного захворювання – сказу. При великій щільності поголів'я, вони нападають і на свійських тварин, чим завдають шкоду сільському господарству. Стадо з двох-п'яти вовків знищує, в середньому, двох копитних за кожні три дні. При цьому, наситившись жертвою, вони до її решток рідко повертаються, добувають іншу.

У Карпатах вовки водилися здавна. Особливо великою була їх кількість у післявоєнні роки. З того часу знищено біля п'яти тисяч вовків, у тому числі – на території Івано-Франківської області понад півтори тисячі. Проблема вовка – серйозна проблема карпатського природного комплексу. Необхідні розробка і реалізація цільової програми охорони і відтворення, раціональне використання тваринного світу цього регіону. Останнім часом, у зв'язку з твердженням про санітарну роль вовка в природі, боротьба з ним була послаблена, і чисельність, звичайного, зросла. Тому виникла потреба всіма допустимими методами посилити боротьбу з цим хижаком.

Трапляються випадки, коли вовки схрещуються зі свійською собакою й утворюються вовко-собачі гібриди. Вони більш небезпечні для тваринного світу, ніж вовки. Значної шкоди тваринному світу завдають звичайні бродячі собаки. Вони знищують диких тварин, нападають на свійських.

У гірських лісах Прикарпаття водиться чимало лисиць.

Живиться лисиця (*canis vulpis*) переважно мишовидними гризунами, різними птахами, в тому числі свійськими. Дуже обережний звір. Знищує значну кількість дрібних мисливських тварин, особливо зайчат та деяких мисливських птахів. Хутро її досить цінне. Лисиця народжує четверо-п'ятеро, іноді і більше лисенят.

На території гірських лісокомбінатів поширений ще один, досить великий хижий звір – рись (*Lynx*). Довжина тіла – 90-130 сантиметрів, вага – від дев'яти до п'ятнадцяти кілограмів. Полює рись на зайців, молодих кошенят, різних пташок. Може нападати на козуль, оленів і дрібну свійську худобу. Поселяється рись, здебільшого, в глухих ділянках високостовбурного старого лісу з густими заростями чагарнику.

У виводка буває двоє-четверо кошенят.

Незважаючи на зусилля лісової охорони, егерської служби, підгодівлю, закладку солонців, боротьбу з браконьєрством тощо, поголів'я копитних зростає дуже повільно. В останні роки помітне навіть деяке зменшення таких звірів, як норка, видра та деяких інших.

До красивих і граціозних звірів середніх розмірів, що водяться в Карпатах, належить куниця лісова (*martes foina*). Це один з найцінніших хутрових звірів. Полювати на куницю дозволяється за спеціальними ліцензіями. Улюбленими місцями оселення куниці є листяні та мішані ліси, переважно старі ділянки з дуплястими деревами. У приплоді буває від двох до шести малят. Довжина тіла разом з хвостом досягає п'ятнадцяти сантиметрів. Хутро м'яке, густе і блискуче. Зверху темно-буре, коричнювате. На горлі і нижній частині ший світло-жовта пляма. Живиться хижак дрібними гризунами, полює на білку. Може поїдати птахів, пташенят, яйця, комах, плоди, ягоди.

Раніше в карпатських лісах був поширений дикий кіт (*silvestris*), тепер він занесений до Червоної книги. Дикі коти ще зрідка зустрічаються у Верховинському та деяких інших лісокомбінатах. Оселяється у мішаних та листяних лісах. Живе у дуплах і старих норах. Веде нічний спосіб життя. У виводку буває троє-шестеро кошенят.

Живиться дикий кіт переважно мишовидними гризунами, рідше – дрібними птахами, влітку споживає плоди диких рослин. Як рідкісний зникаючий вид, взятий під повну охорону. Полювання на дикого kota суворо заборонено.

В Осмолодському, Вигодському, Брошнівському, Верховинському, Ворохтенському, Делятинському, Солотвинському, Бoleхівському, Кутському, Надвірнянському лісокомбінатах водяться благородні або карпатські олені (*cervus elaphus*). Це великі звірі, довжина тіла до 2-2,5 метра. Вага досягає 300-350 кілограмів. Полюбляють олені переважно гірські мішані та широколистяні ліси з галявинами і трав'янистою рослинністю. Самка приводить одного, рідше двох оленят. Живляться олені трав'янистими та чагарниковими рослинами, жолудями, плодами диких дерев. Взимку об'їдають пагони, кору, листя, деревні лишайники.

За розмірами оленю поступається лань. Довжина дорослої тварини близько 1,2-1,4 метра, вага – до 50-80 кілограмів. Ноги порівняно невисокі. Голова невелика. Шия довга, вуха великі. Роги на кінцях розширюються у вигляді лопатки з кількома пальцеподібними відростками.

На територіях Івано-Франківського, Коломийського та інших лісокомбінатів водяться козулі. Тварина середніх розмірів. Шерсть влітку руда, взимку – бурувато-сіра. Роги невеликі, вертикальні, з незначною кількістю відростків. Тримається негустих листяних або мішаних лісів з трав'янистим покривом, а також окремих лісових масивів і дібров. Самка народжує одне-двоє, рідше троє малят. Влітку козуля живиться трав'янистими рослинами, ягодами; взимку – гілками, корою та жолудями, які викопує з-під снігу. Полювати на козулю, як і на багатьох інших тварин, дозволяється лише за ліцензіями.

На територіях Шепарівського лісництва, Коломийського лісокомбінату, Майданського, Делятинського, Пукивського Тисменицького лісництв Івано-Франківського лісокомбінату зустрічаються лосі (*Alces*). Це великі і могутні звірі, довжина тіла яких сягає до трьох, висота – до 2,3 метра. Важить лось 300-350 кілограмів. Голова масивна, горбоноса. Ноги довгі, вуха великі. На спині високий загорбок, на шії грива. Роги широкі, лопатоподібні. Шерсть на тілі темно-бура, на ногах білувата.

Влітку лось пасе траву, болотяну рослинність. А взимку живиться пагонами та гілками молоді верби, сосни, осики, об'їдає кору дерев. У місцях, де щільність погелів'я більша з оптимальну, він може завдавати шкоди лісам, особливо молодим посадкам. Спортивне полювання на лося дозволяється тільки по ліцензіях.

Досить поширена у наших лісах білка (*Sciurus vulgaris carpathiens Pietr.*). Хутро її в Карпатах чорне, в різних районах – бурувато-червоне. Водиться переважно у хвойних та мішаних густих високостовбурних лісах з добре розвинутим підліском. Зустрічається в садах і парках. Живе в гнізді, яке влаштовує в дуплах дерев, або будує його з сухих гілок, лишайників і моху. Приплід буває двічі на рік, від двох до десяти малят у кожному.

Основна їжа – насіння хвойних дерев, ягоди, горіхи, гриби, бруньки, іноді комахи. Чисельність погелів'я значною мірою залежить від урожаю хвойних. Якщо кормів удосталь, погелів'я білки зростає, нестача ж їх негативно впливає на розмноження. Білка промислового значення не має. Полювання дозволяється лиш в окремі роки і в певних місцях.

Водиться на Прикарпатті чимало зайців, хоча повної щільності їх не досягнуто. Зайці-русаки важать до семи кілограмів. У лісах тримаються галявини. Дають два-три приплоди на рік по двоє-четверо зайченят у кожному.

Живиться заєць тільки рослинною їжею – здебільшого трав'янистою. Перевагу надає злаковим і бобовим. Взимку обгризає кору молодих дерев і чагарників, а також садових культур. Полювання суворо регламентується.

На Прикарпатті „заяча” проблема вимагає особливої уваги. У зайця чимало ворогів. Його завжди переслідують мисливці, на нього полюють лисиці

і вовки, бродячі собаки, здичавілі кішки, навіть ворони і яструби, не кажучи вже про браконьєрів. Поголів'я цього звірка по області катастрофічно знизилось. 70-80% лімітованого відстрілу припадає на перший день полювання, а тривалість 15 днів.

Тхір чорний тримається долин, річок, чагарників. Найчастіше поселяється поблизу господарства людини. Гніздо влаштовує в купі хворосту та каміння, у скиртах соломи, стодолах, під підлогою дерев'яних будівель. Живиться переважно мишовидними гризунами, птахами, рибою, молюсками, плазунами. Нападає на свійську птицю та викрадає яйця в курниках. Уникає суцільних лісів, відкритих степових рівнин. Звіринка величини куниці. Хутро чорно-буре, по боках рижувате, навколо мордочки та кінчиків вушок біле. Парування тхора відбувається в березні і після вагітності близько 2-х місяців народжується 4-10 малят. Повного розвитку і зрілості молодь досягає тільки на другому році життя.

Норка європейська (*Zutreaola lutreola*) – напівводяна тварина, що спритно плаває і пірнає. Для цього у неї є спеціальні пристосування у вигляді плавальних перетинок між пальцями ніг. Будова тіла нагадує тхора, ноги короткі, а вуха ледь помітно виступають із шерсті. Хутро коротке, одноманітне темно-бурого кольору. Підборіддя та губи нижні і верхні білі. Водяться у долинах річок, по заплавах берегів ставків, озер, а в Карпатах піднімається високо в гори. Взимку, коли річки замерзають, норка тримається біля струмків з швидкою незамерзаючою течією а літом біля захищених річок, з перекатами і крутими берегами. Заселює малі річки, проводить біля оселі життя ніж видра. Поселення її розташовані в горах вище місць, зайнятих видрою, тому між ними немає конкретних стосунків. Нору свою робить біля самої поверхні води, але завжди вище її рівня.

Живиться норка як у воді, так і на суші в прибережній смугі. У її корм входять лісові водяні нориці, жаби, раки, дрібні риби, рідше птахи, моллюски, водяні комахи. Інколи робить запаси. Парування відбувається вкінці березня – в квітні, а після 42-45 денної вагітності самка народжує 2-7 малят. Самостійно

молодь починає жити на початку серпня, а статева зрілість настає в 10-ти місячному віці.

Видра річкова (*Zutra lutra*), як і норка веде напівводяний спосіб життя. Водиться в прибереговій смузі більших річок Карпат піднімається до 1000 м над рівнем моря. Улюбленим місцем поселення є річки з великою кількістю заводей, порослих чагарником, захищених підмитими деревами та крутими берегами. Майстерно плаває і пірнає. Крім тимчасових сховищ у вигляді заглибин під берегом, хмизом чи між брилами каміння, видри риють постійну нору. Вхід до нори – просторої гніздової камери, є нижче рівня води. Видра більше рухлива, особливо коли кочує, шукає нові водойми та робить сухопутні переходи. Як норка, використовує льодові пустоти на річках і веде тоді життя. Ця тварина з блискучим хутром, темно-бурого кольору, веде нічний спосіб життя. Вдень спить у норі. Взимку тримається звичайно в незамерзаючих місцях річок, багатих рибою, влітку біля плеса. Живиться переважно рибою, поїдає також раків, жаб, молюсків, мишовидних гризунів, зокрема водяних полівок. Здобич звичайно виносить влітку на берег, зимою на лід.

Парування проходить в лютому-квітні. В травні самка народжує 2-5 малят. Статеву зрілість молодь досягає в трирічному віці.

В зв'язку з несприятливим екологічним становищем, тобто забрудненням гірських річок, ерозійними процесами внаслідок інтенсивної експлуатації лісів, річкова видра та європейська норка під загрозою зникнення.

Борсук (*Meles*) – здебільшого водиться в лісостеповій зоні та Карпатах. Оселюється по ярах, балках, горбистих теренах, на південних експозиціях, біля річок, струмків та озер. Живе в глибоких норах, складної будови з декількома виходами, коридорами і камерами на глибині 2-3 метрів. Нора вистелена сухим листям та тримається в чистоті, постійно доглядається. У ній перебуває під час зимового сну від грудня до березня. Жирує вночі, вдень в норі віддихає. Під час відлиги у наших кліматичних умовах може на деякий час вийти з нори. Будова тіла конусоподібна, кремезний зад звужується до переду. Ноги короткі, міцні. Верх тіла вкритий сріблясто-сірою, рідкою, довгою й твердою щетиною. Спід і ноги чорні. Від рильця, через вузьку і витягнуту голову, через очі та вуха

тягнуться дві чорні смуги і розширюються на карку. Живиться як рослинною так і тваринною їжею. Його корм, це різні корінці рослин, плоди, ягоди, букові горішки, жолудь, гриби, жуки, слимаки, черв'яки, жаби, ящірки, мишовидні гризуни, птахи і їх яйця. На осінь відкладає багато жиру – готується до зимової сплячки. Біологія борсука достатньо не вивчена. Парування старих борсуків в серпні-жовтні, молодих в березні-червні. Тоді маємо явище продовженої латентної вагітності, коли запліднене яйце через деякий час не розвивається. В березні самка після 340-376 денної латентної вагітності народжує 2-6 малят. Паруються борсуки через декілька днів після народження малят. Статевої зрілості борсук досягає на третьому році життя.

Горностай – тіло в горностая тонке, гнучке, видовжене на коротких міцних лапах, вагою до 200 грамів. Горностай населяє крім річкових долин, узлісся, чагарники, узбережжя водойм. Побачити можна його в парку, в старих будівлях. У лісових масивах не буває. Зимово близько сіл. Влітку хутро його зверху ясно-бронзове, знизу біле, взимку біле, тільки кінчик хвостика чорний. Живиться переважно мишовидними гризунами, водяними полівками, жабами, ящірками, а в скрутний час їсть падло. Оселяється в норах гризунів і там влаштовує гніздо. Між коріннями дерев, в тріщинах скель, в чагарниках також зустрічаються гнізда. Парується в травні-червні. Вагітність 9-10 місяців, з яких латентна пора сім місяців. Малі у кількості від 3-8 появляються в кінці квітня – початок травня.

Не зважаючи на те, що ці звірки охороняються, облікувати їх необхідно шляхом постійних спостережень за слідами по зимовому покритті та виявлення індивідуальних дільниць. Найкраще вести спостереження на початку зими, коли ці тварини ще не добувають кори під снігом.

Ласиця, ласка – найменший звірок серед хижаків вагою від 60-120 грамів. Нагадує соболя, тільки менший. Забарвлення хутра як у соболя, але на зиму не так біліє і хвостик завжди однакового кольору. Веде життя подібне до соболя. Можна її побачити на лісокультурних площах, на вирубках, згарищах, на полях, в господарських будинках, скиртах. Пролазить в нори мишей і нориць, де їх знищує до 1000 штук в рік. Біологія ласиці не вивчена. Парується у березні-

квітні. Вагітність триває біля 54 діб. Народжується від 3-12 малят. В лісовому і сільському господарстві приносить велику користь.

Готур, глушець, глухар, глухан – зберігся в незначній кількості на невеликій площі в Карпатах. Мешканець шпилькових пролісів, на верхній межі лісу, багатих ягідниками. Птах осілий, великих розмірів, вагою до 6,5 кг. Пір'я у самця розкрашене темно-сірими і чорними кольорами. Голова, спина і крила сіро-чорні з металевим блиском, чоло і борода чорні, не виявлені замітні білі плями, а брови яскраво-червоні. Самка на половину менша, ряба і сіра. Глухар живиться лісовими ягодами, насінням, комахами та їх личинками. Взимку живе бруньками та іглицею шпилькових дерев. Парування відбувається на землі, поблизу точка. Пари не утворюються. Самка влаштовує гніздо на землі, серед високих трав, у високому чорничнику, серед гілляччя на вирубках лісу. Повна кладка з 5-16 жовтуватого-білих з рудими краплинками яєць. Насидження триває 21-23 дні. Облік глухарів проводиться весною на токовищах. Підраховується кількість самців, а самок не завжди „видно” на площах, де гарцюють самці-когути, приймається у співвідношенні – один до одного. До початку обліку уточнюють місця токовищ. Це переважно старі, споконвічні місця, де відбуваються щорічні весільні сходини. Життєвий ареал цього птаха внаслідок діяльності людини значно зменшився і в наш час токовища в Карпатах розташовані переважно високо в горах, близько верхньої межі лісу, в рідколіссях, мало займаних діяльністю людини. Це переважно великі площі, здебільшого розташовані на південних схилах, про які знає лісова охорона.

Тетерев, тетерух (*Zururus tetrix*) – поширений на підніжжі Карпат. Зустрічається на вирубках, в перелісках, лісових смугах. Найбільш улюблене місце проживання – березові ліси, лази, тобто лісові площі березового рідколісся з заростями чагарників та високих трав. Адже береза в житті березового когута має особливе значення – березові бруньки, кошики і пагінці, основний корм зимою. Це осінній птах середніх розмірів, вагою сягає самець 1,7 кг, самка до 1 кг. У тетеруків, як і в глухарів, явний статевий деморфізм. Самець відрізняється чорним, з металевим блиском кольором на грудях, ший, голові і спині. Над оком червоні брови. Крайні рульові пера хвоста вигнуті

назовні, тому хвіст його нагадує ліру. Тіло самки руде, з поперечними смужками та дрібними крапками. На крилах, як і у самця, помітні білі дзеркальця. Живиться зимою також сосновими шишками та вільховим сережками і бруньками, а влітку різними ягодами, квітками, насінням трав'янистих та деревних рослин, комахами.

В кінці лютого, на початку березня самці збираються на відкритих місцях – галявинах, вирубках, полях чи болотах і починають на світанку токування. Парування проходить поблизу токовища. Гніздо самка влаштовує на землі, звичайно не далеко від токовища. В кладці можна побачити від 4 до 12 яєць жовто-рудого кольору з бурими плямками. Висиджування триває 23-25 діб. Пташенята ростуть дуже швидко і в 10 днів можуть перепурхувати.

Ліквідація березового рідколісся, лужків серед лісів, лазів та вирубка березових насаджень на передгір'ї призвело до того, що тетерев зустрічається все рідше на Прикарпатті. Облік починається із перевірки діючих токовищ. Дальші спостереження ведуться як за глухарем, але тільки вдосвіта. Токи відбуваються на відкритих і видних місцях. Статеве співвідношення приймається 1:1.

Тетерев ще зустрічається, хоч і дуже рідко в поясі альпійських і субальпійських лук, серед гірської сосон. Облік тут практично зводиться до спостережень за ним (сліди, слід, пір'я) та анкетування на нечисленних токовищах, розташованих на галявинах. Ця популяція тетерева на грані зникнення, збереглася ще в Карпатах на південному схилі головного Карпатського хребта.

Рябець, рябчик, орябок – нечисленний, але постійний елемент гірського лісистого ландшафту Карпат. Як усі курині веде осілий спосіб життя. Птах середніх розмірів, вагою 350-400 г. Типовий представник шпилькових, рідше листяних лісів Карпат. Улюблені смерекові молодняки, узлісся, рідкостійні насадження.

Забарвлення верхньої частини тіла розписане вузькими поперечними бурими, рудуватими і сірими смужками з чорними штрихами. Груді і черево білуваті, з великими рудуватими плямами. На голові у самця чуб та чорна

пляма під шиєю, чим помітно відрізняється від самки. У самки ця пляма жовтого або червоно-жовто-бурого кольору.

Значну частину року рябчики живуть парами, тримаючись одного району, покидаючи його тільки у випадку зміни кормів. Кожний самець токує біля своєї самки. Прибирає характерні пози, видаючи тонкий свист, який нагадує голос синиці. Брачні пари формуються не тільки весною але й восени у вересні-листопаді. На перед старі, відтак молоді починають з'єднуватися у пари, які зберігаються значну частину року. Самець, практично, залишає самку тільки на час линяння, коли пташенята вилупилися і самка ще їх водить.

Живиться рябець влітку ягодами, насінням, зеленими листочками, комахами, взимку бруньками і кошиками берези, вільхи тощо. Гніздяться в глухих захаращених лісах, на верхній межі лісу, в чорничниках. В кладці звичайно 8 -10 яєць. Пташенята спочатку живляться павуками, личинками і лялечками мурашок, відтак насінням та ягодами. Зимою часто спить – ночує у великому снігу.

Рябчиків (*Tetrostes bonosia*) – звичайно обліковуються шляхом реєстрації голосів і візуального спостереження за допомогою вабця-пищика. Спочатку, шляхом опиту лісової охорони, виявляють лісові масиви, в яких водиться рябчик. Весною, в шлюбний період (березень-травень) або восени обліковець рухається відповідними маршрутами, найкраще по дорогах, полях, квартальній мережі. І що 50-100 м затримується та вабить, тобто на пищику відспівує пісеньку рябчика. В цей час на голос вабця птахи залюбки відзиваються своєю піснею і часто-густо самі прилітають до обліковця. Якщо рябчик зразу не подає голосу, тоді через декілька хвилин з цього самого місця треба ваблення повторити. Пара, яка знаходиться поруч, не відзивається на пищик.

Звичайно, коли птах почує голос вабця, він піднімається із землі і сідає на дерево. Інколи трапляється, що на голос вабця птах підбігає в напрямі обліковця і, побачивши його, притаюється. Облік проводиться у погодні дні, шум вітру та гірської річки не сприяє. Більш точний облік будемо мати тоді, коли тим самим маршрутом пройдемо через 2-3 дні. Облік необхідно проводити зранку, в погодні дні.

Слуква, вальдшнеп, валютень, кулеск поширений, майже по всіх країнах помірної зони Євразії. Птах прилітний. Зимує в Південній Європі і в Північній Америці. На Україні, гніздовий мешканець Північних районів Полісся, Карпат і Криму. Під час перельотів зустрічається на всій території України. Улюблені місця перебування – сирі ділянки старих листяних або змішаних лісів з домішкою вільхи і берези, лелеками (гірські болота) з добре розвиненим чагарником підліском, м'яким ґрунтом.

Птах розмірів середнього голуба, вагою біля 350 г. Верх тіла іржаво-рудий з світло-сірими плямами, низ сірувато-рудий з бурими поперечними смужками. Через верх голови і потилицю йдуть три чорні смужки, а від дзьоба до ока темно-коричнева смуга. Молоді птахи темніші і рудіші від дорослих, світло-сірих плям на спині майже не має.

Своїм довгим, прямим, гнучким, надзвичайно рухливим дзьобом дістає з верхнього волого шару ґрунту і листяної підстилки фауни ґрунтів, різні дрібні безхребетні, тобто павуки, личинки комах, інколи корінці рослин, водорості. Основна їжа – дощові черв'яки. Коли занурює дзьоб у землю, головою, шиєю та дзьобом робить додаткові вібраційні рухи, отвір розширюється, дзьоб може розкриватись у землі і мов пінцетом підбирати поживу. Жирують слукви пізно ввечері та на світанку.

У шлюбний період, пізно ввечері, зразу після заходу сонця і вранці до сходу сонця самці повільно літають уздовж узлісь, галявин, просік, квартальної мережі, а в горах під полонинами постійними маршрутами. Політ дещо нагадує кажана. Слуква перша з птахів повертається до нас із зимівки у березні. Але на „тягах” зустрічається часто в червні. Це гніздові птахи – адже вчені встановили, що слуква насиджує двічі. Прилітають і відлітають поодинокі, рідко свобідною групою. Осінній переліт починається на півночі в кінці вересня, а на півдні в жовтні. Під час токовища – шлюбного періоду – у польоті самець подає звуки подібні до храпу, декілька разів і закінчує коротким свистом. Самка на землі відповідає подібним свистом. Довжина токового шляху до 5 км, швидкість польоту до 50 км/год. Гніздо слукви примітивне, серед трави або хмизу, під корчем або дерева. Повна кладка – чотири бурих з плямами яєць. Через 20-24

добі, вилуплені в травні малята уже на третій день самохарчуються, але ще до 40 днів гуртуються біля мами.

Серна, козуля європейська, дика коза. В Карпатах розповсюджена від підгір'я по альпійські луки. Це невелика, струнка і красива тварина. Вага дорослої особи сягає 30 кг і більше. З висотою вага тварини збільшується. Тут діє правило Бергмана: в залежності від кліматичних, географічних умов, тобто чим вище в гори, далше на північ і схід, вага одного і того же виду тварин збільшується. Живуть серни в листяних, шпилькових і змішаних лісах, де є підлісок, де є багато узлісь. Живляться різноманітною рослинністю, листям, молодими пагонами дерев і чагарників, мохами, лишайниками, ягодами, плодами та травою. Заходить на поля. Пасуться ранком та надвечір. Забарвлення хутра взимку темне рудувато-сіре, волос довший, а влітку руде. Навколо хвоста є біла пляма. Дещо світліше забарвлення шерсті навколо очей – неначе окуляри.

Гони починаються в другій половині липня і продовжуються до кінця серпня, залежно від вертикальної зони. В той час самець шукає самку по слідах або зустрічає її коротким писком. Сполоханий сернюк подає тривожний голос, подібний до гавкоту собак.

В травні-червні місяці, після дев'яти з половиною місяців вагітності, самка народжує одно-двоє, рідко троє сарнят. Статевою зрілості досягають на другому році життя. Восени та взимку збираються у табунці, де вожаком завжди є стара самка. Самець у такому гурті тримається позаду.

Час скидання порожжя у рогачів друга половина жовтня та листопад. Вирощує порожжя зимою. В той час відповідних кормів мало, а в горах обмаль, до цього ще й більше морозних днів. Тому гірське порожжя самців значно менше і слабше, не таке гарне, як низинних рогачів. Олень будує свої вінці влітку, коли все зеленіє, кормів подостатком.

На першому році життя виростають шилоподібні ріжки, на другому вже чотирикінцеві, в дальшому шестикінцеві, дуже рідко восьмикінцеві. З віком порожжя стає щораз товстішим, сильнішим з довгими кінцями вкритими

красивими перлами. Найсильніші й найгарніші порождя у самця між 5 і 7 роками життя. Дальше проходить деградація.

Облік серни можна проводити за допомогою всіх вищезгаданих методів обліку, тобто опито-анкетним, нагоном на пробних площах, маршрутно-облоговим, та на місцях зимових скупчень і на підгодівельних майданчиках чи на відносній частоті зустрічей.

Слід замітити, що серна, яку сполохали не надовго покидає свої стації. Тому облік можна проводити по кілька раз і на менших площах.

Дика свиня, кабан, дик (*Sus. scrofa*) – мешканці лісових хащів. Люблять листяні, шпилькові та змішані ліси, чагарники, а також очерети та плавні річок. Люблять ґрунти багаті на перегній та заболочені. Споживають наземні і підземні частини різних лісових рослин, кору дерев, жолудь, букові горішки, горіхи ліщини, плоди фруктових дерев та різні сільськогосподарські культури, а також дрібних ссавців, яйця птахів, пташенят, черв'яків, комах, різних личинок. На полях, коли мало кормів у лісі, відвідують поля картоплі, вівса, гороху, кукурудзи. Дик всеїдна тварина.

З виду дик нагадує свійську свиню, яка до речі є його предком. Дик вкритий жорсткою щетиною, чорно-бурого кольору з сіруватим відтінком. Молодь віком до 6 місяців має смугасте забарвлення. Вага до 300 кг. Тіло масивне, на коротких сильних ногах. Передня частина тіла вища. Лоб витягнутий в довге рило з п'ятачком та сильними іклами-кливаками, що дає змогу рити-бухтувати навіть замерзлий ґрунт. Долинний кливак-шабля сягає до 30 см довжини, окружність горішнього кливака-файки, на якому долішній точиться, близько 8 см.

Парування відбувається в листопаді-січні. Після 116-120 денної поросності в березні-квітні народжує 4-12 поросят. Лігво влаштовує в глухому місці. Пізньої осені, коли випадають сніги, спускаються з гір, стадність їх збільшується, індивідуальні ділянки, тобто район живлення зменшується.

Полювання взимку на дика приносить ловцям багато емоцій. До речі, рекордні ікла шаблю і файки дика, добутого в 1931 році на території Львівської

області, на міжнародній ловецькій виставці в 1937 році в Берліні удостоїлись найвищої нагороди.

Облік і таксація проводиться методом опито-анкетним, нагоном, повторного окладу та на підгодівельних майданчиках і є звичайно, сумісний з обліком оленя та серни.

В умовах посиленого наступу людини на природу, освоєнні все більшої кількості земель для сільськогосподарського виробництва особливого значення набувають питання підвищення продуктивності мисливських угідь. Ефективність і якість нашої роботи залежить перш за все від правильного вирішення проблем розведення дичини, поєднання інтересів лісового, рибного, сільськогосподарського і мисливського господарства, обліку запасів диких тварин, охорони мисливських угідь.

Найбільш досконалою і повною формою охорони природи є створення заповідних територій і об'єктів.

У 1996 році створено заповідник „Горгани” (5344,2 га). У ньому водяться такі рідкісні тварини як: тритон карпатський, тритон альпійський, саламандра плямиста, чорний лелека, глухар, пугач, двохвоста сова, лісовий кіт, рись та інші.

Висновки

Збіднення тваринного світу Карпат в порівнянні з недалеким минулим є незаперечним фактом.

Тваринне населення багате і різноманітне, має складну історію формування і складається із представників різного еволюційного рівня і неоднакового зоогеографічного походження. Більшість тварин мають велике промислове, санітарно-гігієнічне, лісогосподарське і естетичне значення. Проте їх цінність полягає не тільки у цьому. Живі організми беруть участь у біологічному кругообігу речовини. Вони впливають на формування рослинного покриву і ґрунтів. Тому збереження різноманітного тваринного світу Прикарпаття і Карпат особливо важливе. За останні роки тут вже не побачиш таких птахів, як чорний лелека, сірий журавель, білоголовий і чорний грифи, лебеді. На грані винищення знаходяться кіт лісовий, болотяна черепаха, куниця, горностаї, а також карпатський глухар, білоспинний дятел, карпатська білка і карпатський тритон.

Науково-технічний прогрес викликав бурхливий ріст індустрії. Разом з тим різко зросли такі супутні прояви, як забруднення повітряного і водного басейнів, зменшення земельних і лісових площ, неохоплених активною господарською діяльністю людини. Значним негативним фактором стали промислові шуми. Усе це разом узятє порушує природний баланс, спричиняє зменшення дикої фауни і флори.

Досвід сучасної природничої науки, чисельних громадських природоохоронних організацій показує, що навіть при найвищих темпах індустріалізації дикий тваринний світ можна врятувати. Багато в цьому напрямі роблять аматори і фахівці, які ставляться з любов'ю до тваринного світу.

Складені методичні вказівки щодо обліку і таксації диких звірів і птахів у лісах. Прикарпаття 1977 року були першої спробою дати працівникам лісу усіх ланок у руки порадник для проведення цього заходу. Практика показала, що

необхідно зробити деякі доповнення, а саме, дещо з біології облікованих тварин і птахів, та окремі рекомендації по охороні тварин.

Метою щорічного обліку фауни є перевірка накреслених завдань мисливським впорядкуванням та фіксація змін, які проходять в угіддях, виявлення динаміки росту чи складу мисливської фауни.

Спираючись на табличні факти ми можемо зробити висновок про те, що за два останні роки і минулі роки мисливська фауна іде до зменшення. Наприклад: кількість оленів зменшилась на 112 голів, козулі на 38 голів, кабан – 1000, заєць – 1200, лисиця – 1150, вовк – 15, ведмідь – 11, рись – 20. І зростає кількість: куниця – 200, качки – 1300, тетерів – 24, рябчик – 300.

Сума коштів виділена з бюджету на збереження мисливської фауни порівнюючи два останні роки зменшилась на 50 %.

Не вся лісова охорона, єгері та інші не спеціалісти обізнані з біологією і поведінкою диких звірів у природних умовах, в той же час кількісний облік тварин повинен ґрунтуватись на глибокому знанні способу життя звірів та птахів і тих біологічних і економічних особливостей, які необхідно знати кожному спостерігачеві, що на практиці займаються роботою. Добре вивчення теорії, звичок тварин на даній площі, напрям мандрівок і стацій, надзвичайно важлива для обліку і таксації фауни.

Від одягненої в золото виноградних грон притисенської низовини до позахмарних вершин Говерли пройшли ми через Карпатські гори, щоб ознайомитися з їх геологічним літописом, багатими і різноманітними скарбами рослинного і тваринного світу, з велично спокійними і в усі пори року чарівними ландшафтами. І як запам'ятовується на все життя ніжне звучання материнського слова і пісні, так назавжди залишаються в пам'яті обриси Карпатських краєвидів, золотистий захід сонця в горах, прохолодний вітер з полонини, луна неповторної симфонії гірських потоків.

Мандруючи стрімкими пляями, ми мали також змогу переконатися, які вони чутливі до небажаного зовнішнього впливу, що порушує природну рівновагу.

Гірська природа розвивається за своїми законами і їх потрібно знати, щоб розумно використовувати і примножувати багатства краю. Ми повинні завжди пам'ятати, що рідна природа – це щедра мати-годувальниця.

Список літератури.

1. Авдеєнко Е.П., Крижанівський В.І. У злагоді з природою // Мисливець і рибалка. – 1993.
2. Бондаренко В.Д., Денегол І.В., Соловій І.П., Рудишин П.М. Облік диких тварин: практичні рекомендації. – Львів: Вільна Україна. 1989.
3. Бондаренко В.Д., Денегол І.В., Риток І.В. та ін. Мисливствознавство. 1993.
4. Борецько В. Історія охорони тваринного світу на Україні. – 1994.
5. Генчірук С.А. Ліси України. 1992.
6. Данилов Д.Н. Охотничье хозяйство СССР. Продуктивность охотничьих угодий. 1963.
7. Дебренюк Ю.М., Остапо М.Х., М'якуш І.І., Мельник О.С. Лісовирощування в західному регіоні України. Львів. 1994.
8. Рудишин М.П., Мурський Г.П., Татаринів К.А. Рациональне ведення мисливського господарства. – Львів. 1987.
9. Кузякин В. Служба учета ресурсов: проблемы и задачи. Охота и охотничьи хозяйства. – 1985.
10. Копій Л.І., Соловій І.П. Проблеми оптимізації ландшафтів західного регіону України. – 1991.
11. Бондаренко В.Д., Денегол І.В., Соловій І.П. Ситуаційні задачі з біології лісових птахів і звірів з основами мисливствознавства. – 1992.

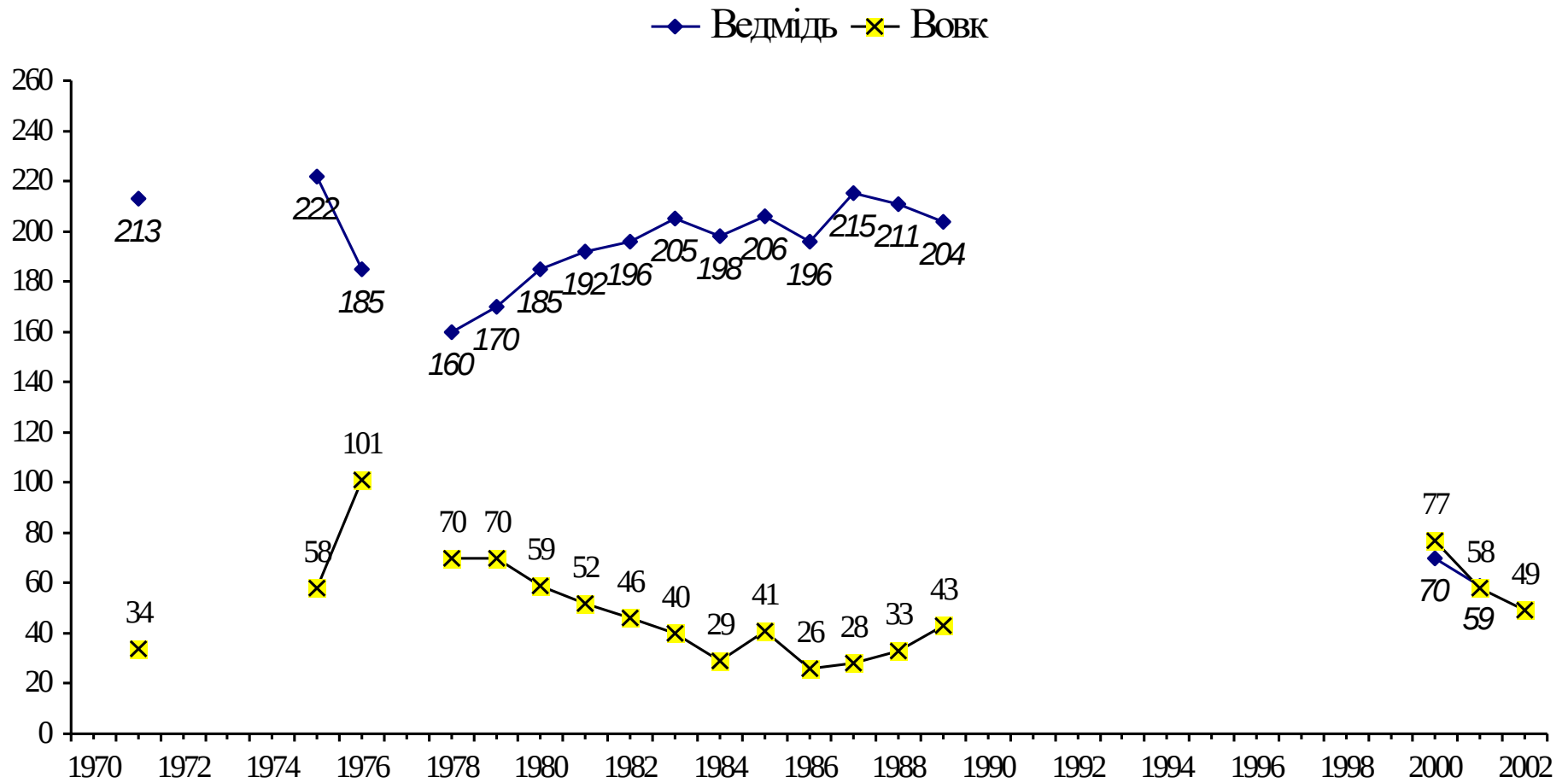
Зведена відомість лісової фауни по природному заповіднику „Горгани”

№ обх.	№ кварталу урочища	Вид фауни													
		Олень			Козуля	Кунія	Заєць	Лисиця	Білка	Гхір	Вовк	Рись	Видра	Глухар	Рябчик
		самець	самка	молодняк											
1-8	Джурджі	1	1	1	2	3	3	2	3	1	-	-	1	-	-
9-15	Джурджі	-	1	-	2	3	3	3	3	-	1	1	1	-	-
42-47	Озеро														
32-34	Пікун	1	-	-	3	6	-	2	-	-	-	-	-	-	-
	Новобудови														
48-39	Довжинець	-	1	-	-	5	2	-	-	-	-	-	-	-	-
	Стани	1	-	-	-	2	3	2	-	2	-	-	-	-	-
16-19	Черник	1	-	-	2	-	1	2	3	-	-	-	-	-	-
20-24 38-42	Нивки	1	-	-	-	2	-	1	1	-	-	-	-	4	2
25-26	Ведмежик	-	1	1	-	3	-	-	2	-	-	-	-	1	3
28-27 30	Гнилик	-	-	-	-	2	-	2	2	-	-	-	-	-	1
35-37 39-40	Новобудови	-	-	-	-	3	-	1	2	-	-	-	-	2	2

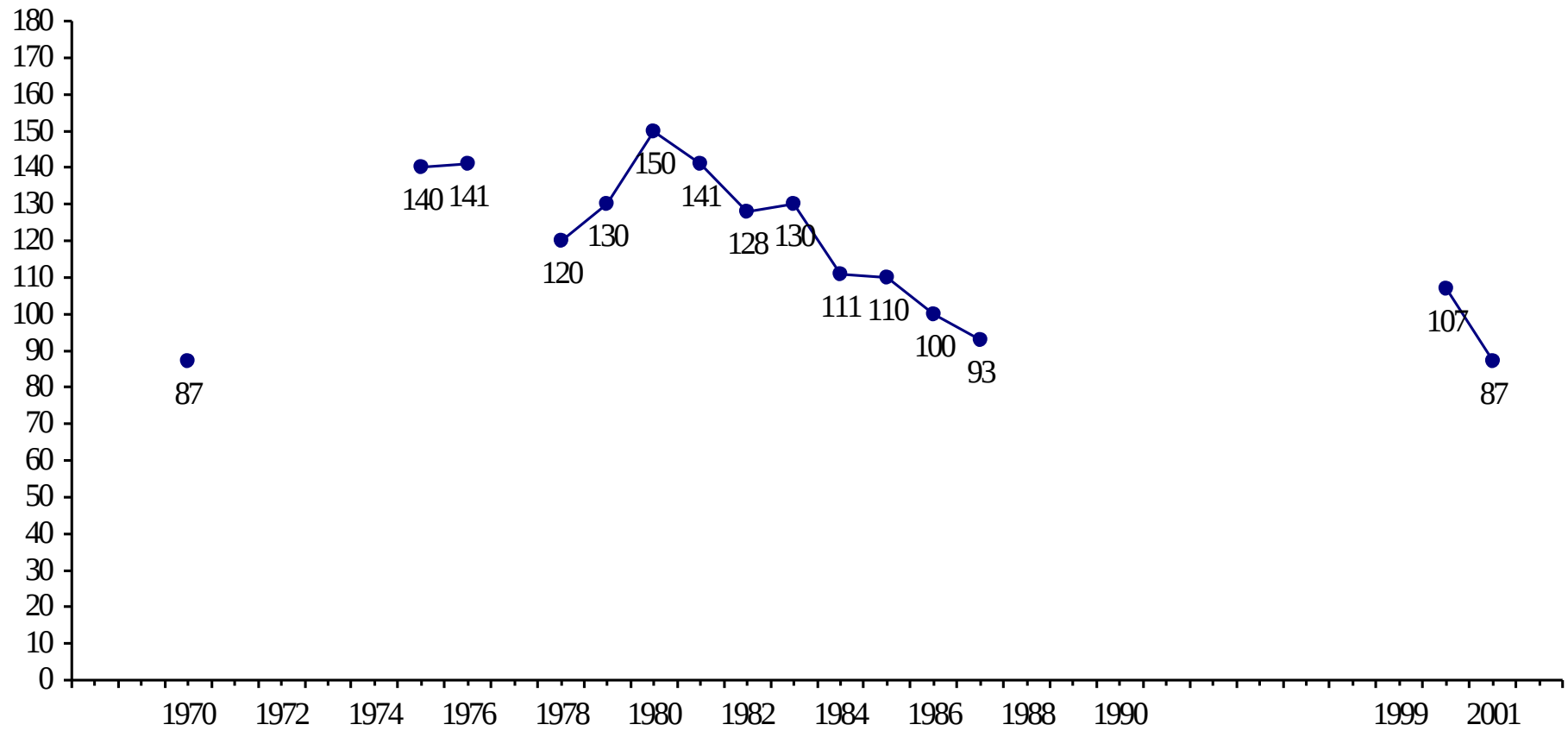
Зведена відомість обліку диких тварин по свіжому випавшому снігу
за станом на січень 2001 року по Черняківському лісництву

№ обх.	№ дільниці	№ кварталу	Урочище	Вид фауни							
				Олень	Козуля	Куниця	Рябчик	Білка	Глухар	Вовк	Лисиця
1	1 11	18 16	Черник	1 самка 1 молодняк	2	2	2	1	-	-	1
2	13 16	22 21	Нивки	1 самець 1 самка	1	2	-	1	-	-	2
3	1 4	25 26	Ведмежик	-	-	1	-	2	-	1	-
4	3 4	30 31	Гнилик	1 самець	-	3	2	1	1	-	2
5	10 16	39 37	Новобудови	1 самка 1 молодняк	-	2	2	3	1	-	1

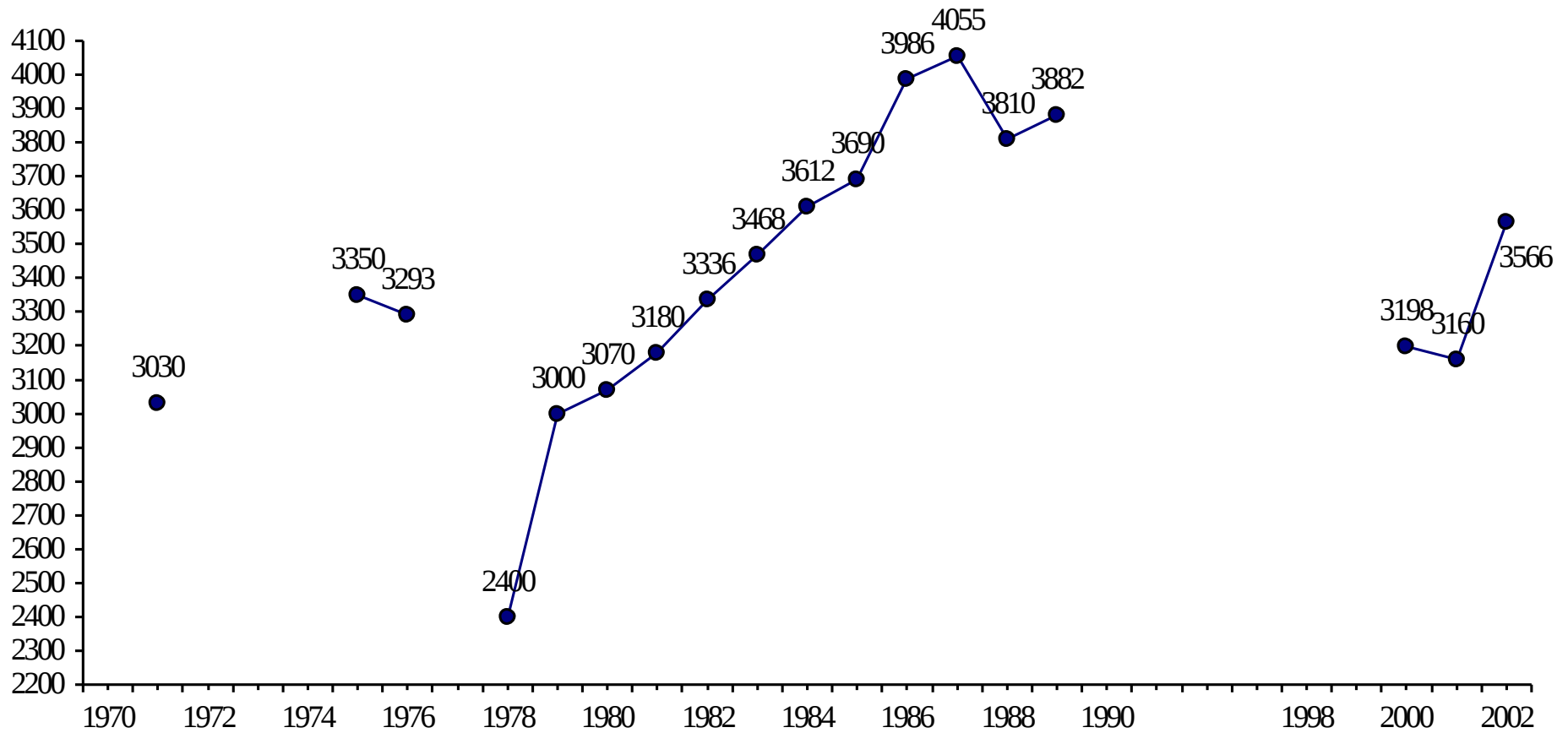
Чисельність тварин:

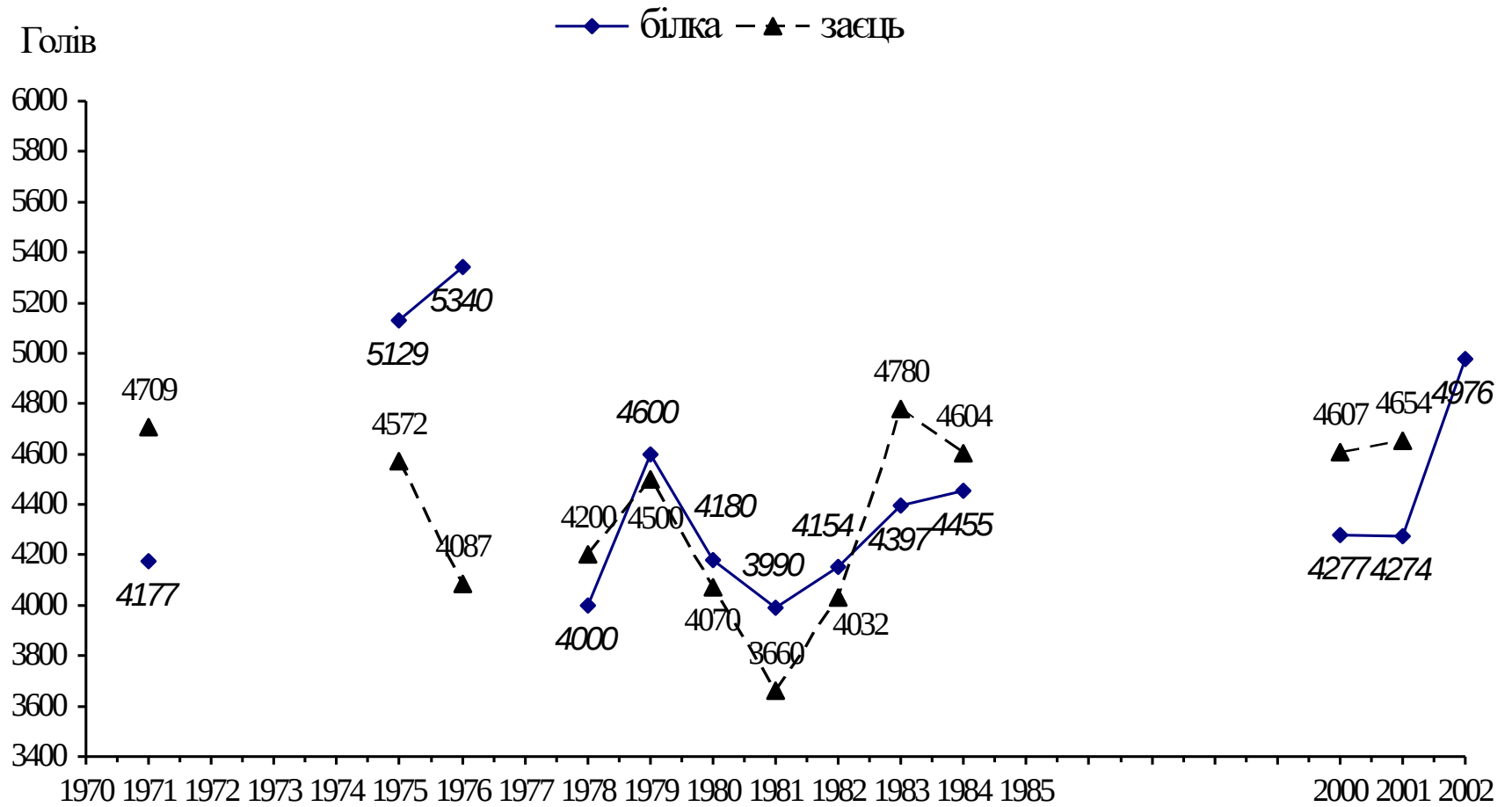
Чисельність рисі

Чисельність козулі

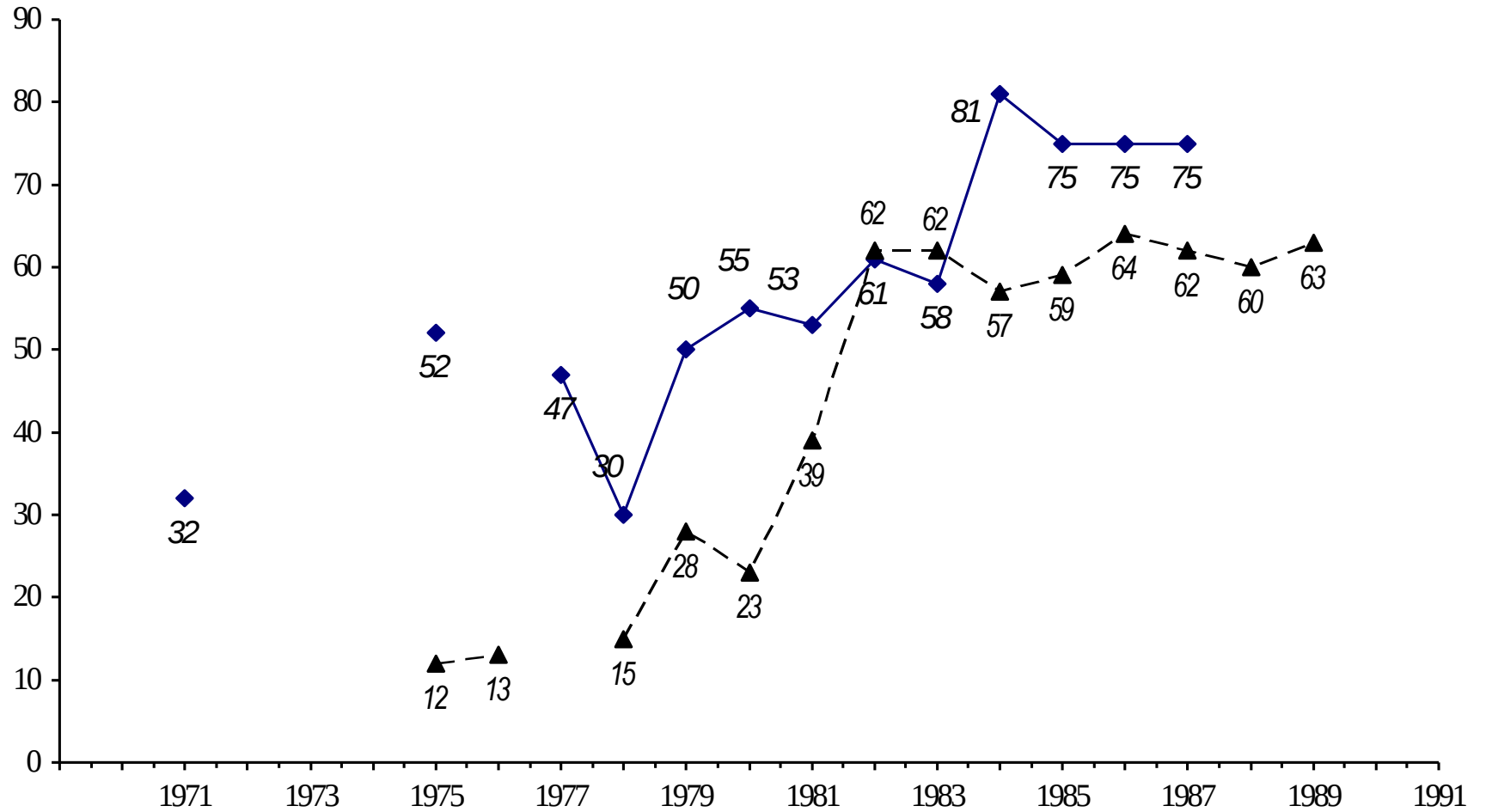

Чисельність тварин „ПО”

Чисельність

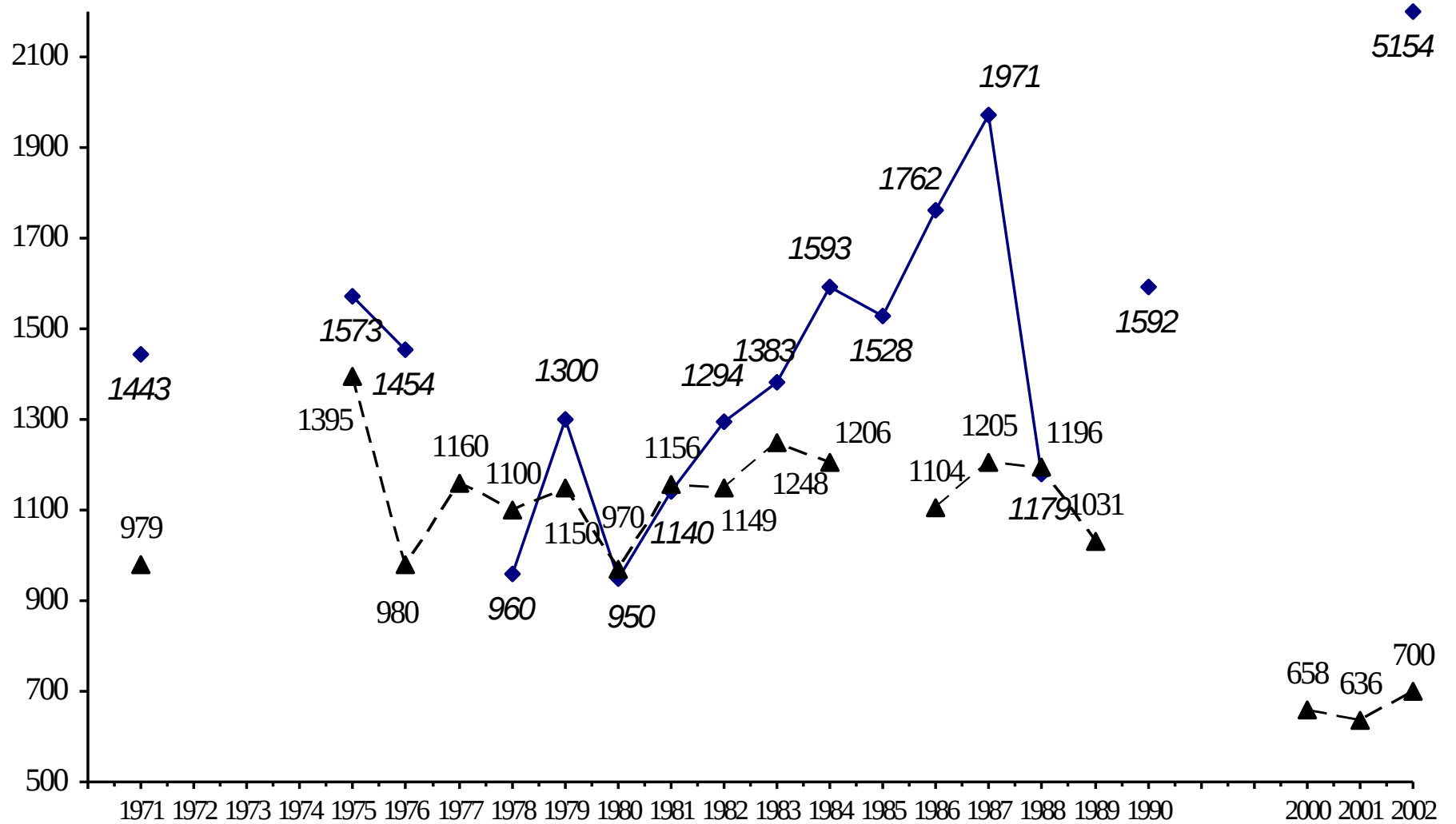
—◆— видра —▲— лось

Чисельність тварин

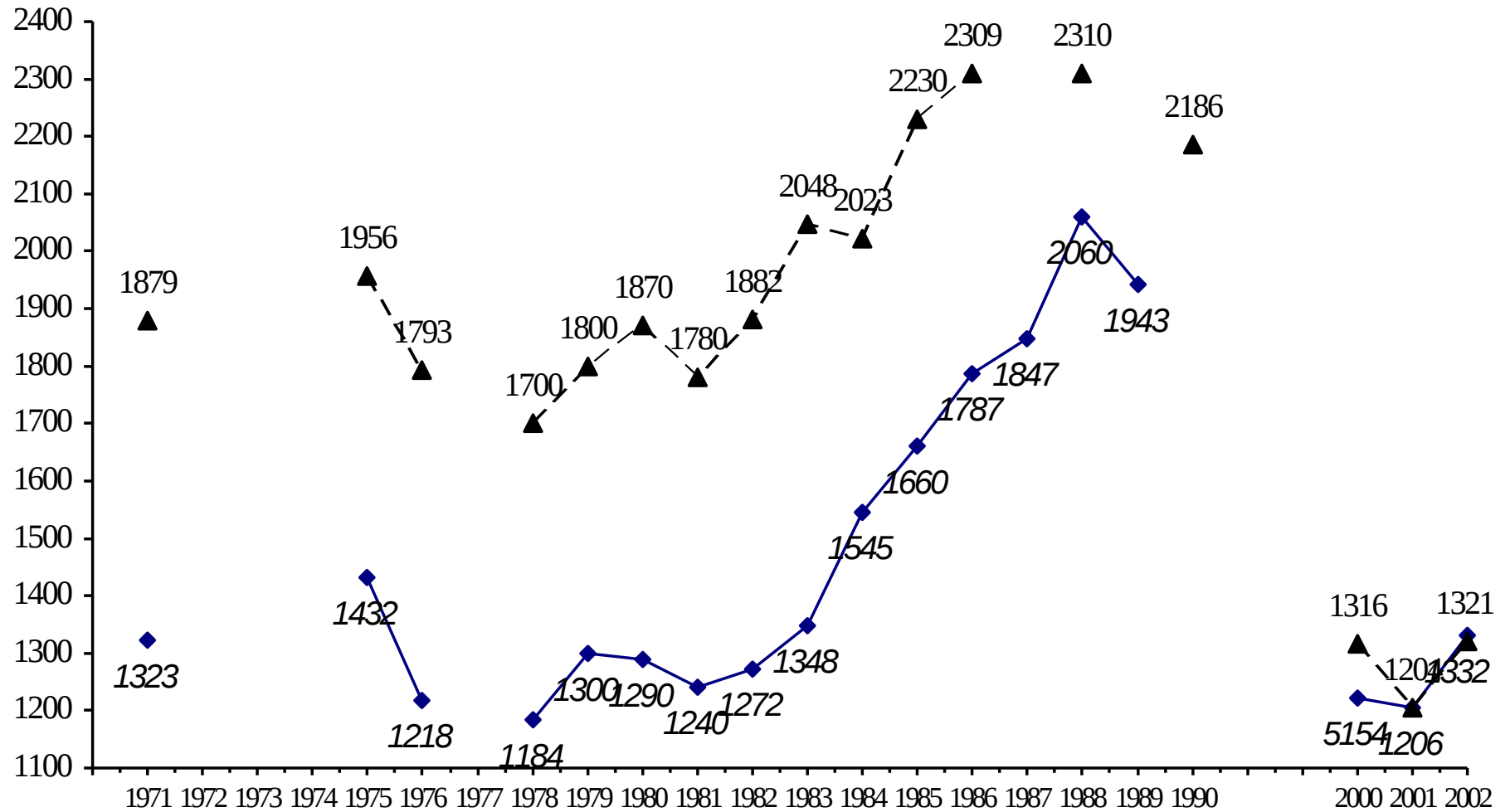
Голів

—◆— сіра куріпка —▲— глухар

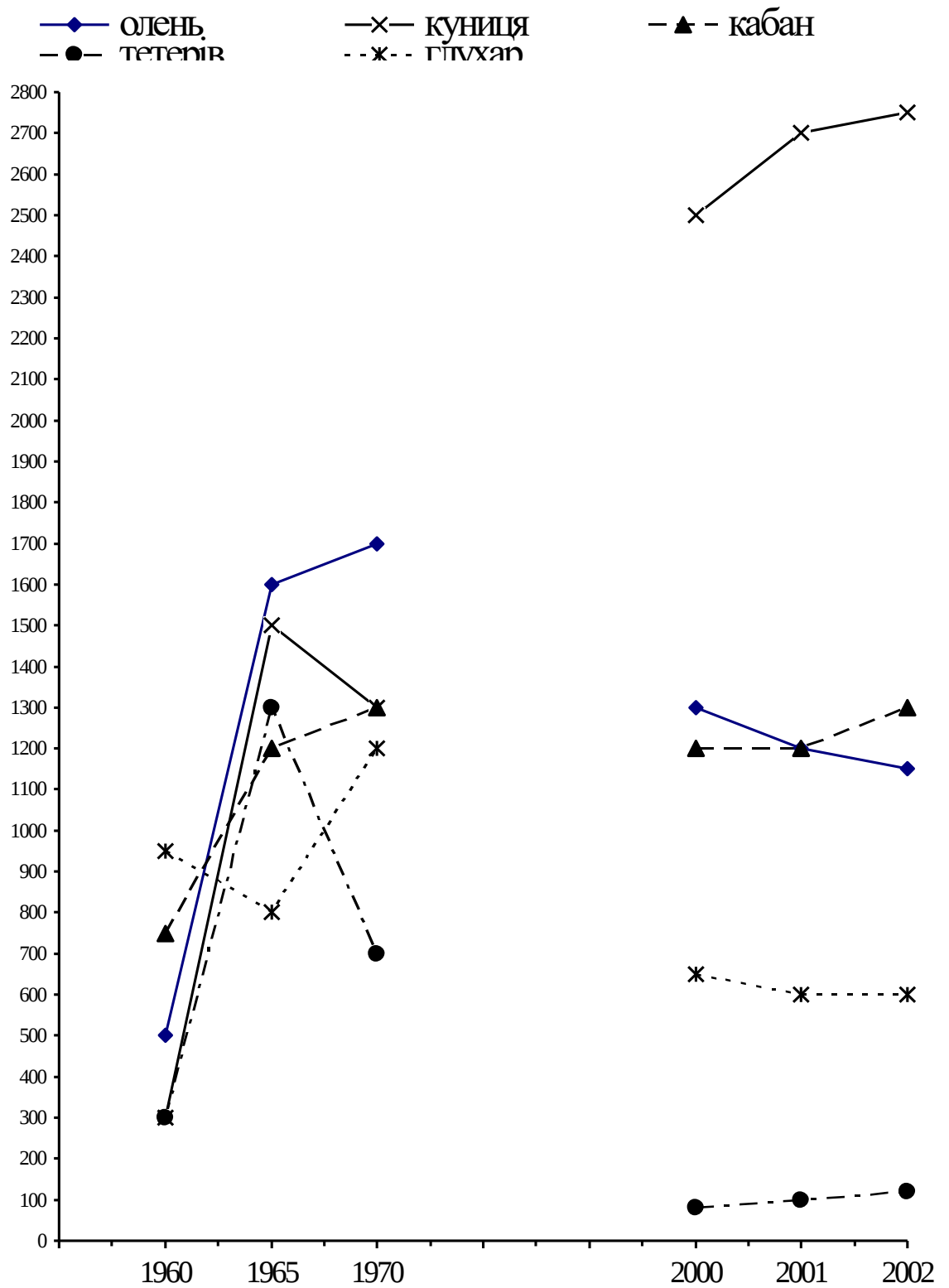

Чисельність тварин

—◆— кабан —▲— олень

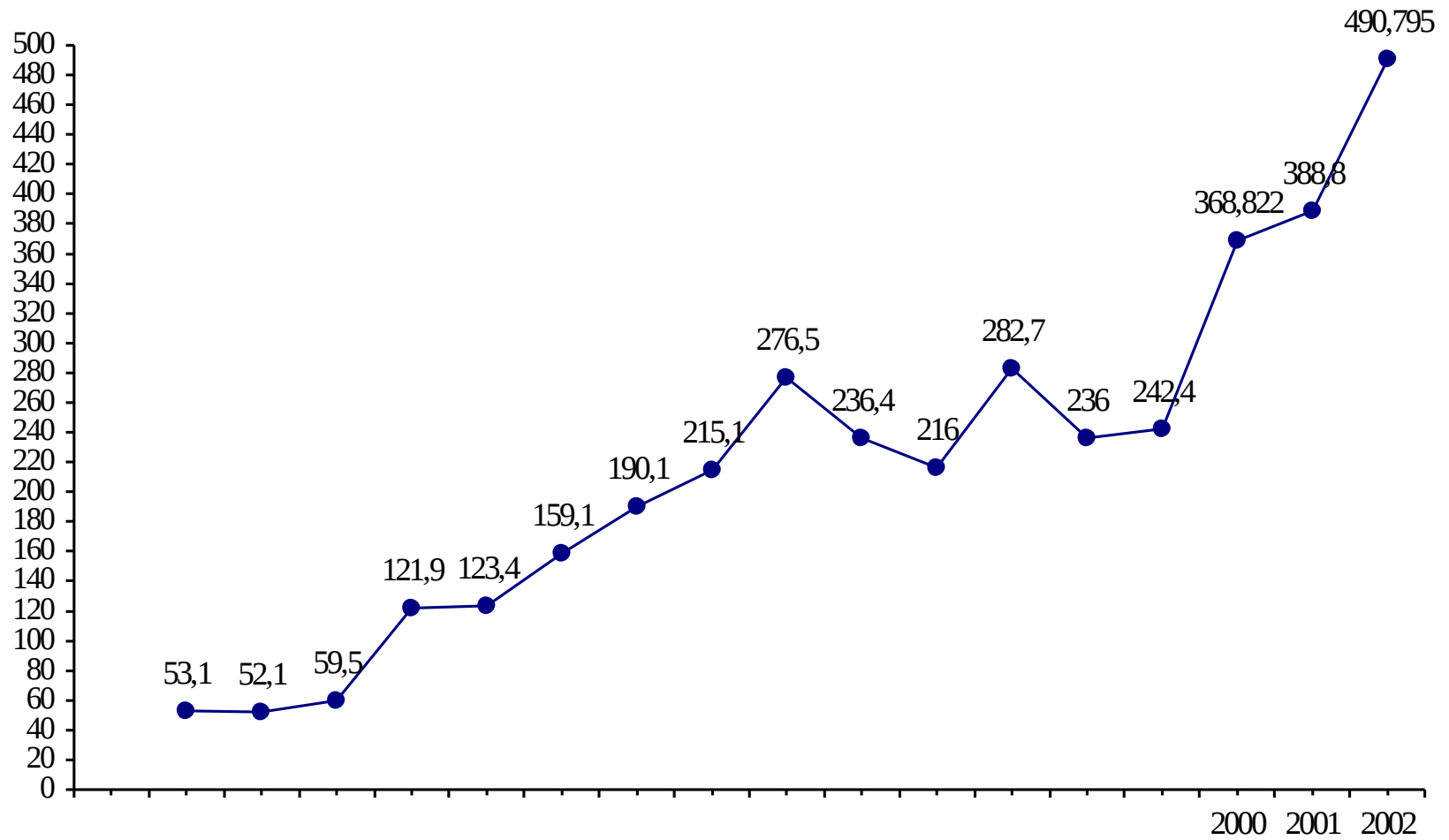

Чисельність:

Використання коштів

тис. крб.

Розхід бюджетних коштів,
використаних на біотехнічні заходи

